

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-40>

Соколова Дарина, аспірантка кафедри реставрації ХДАДМ
(науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент В. В. Шуліка)

Іконографічний аналіз ікони «Спас Великий Архієрей»

Ключові слова: іконографія, Спас Великий Архієрей, Спас Вседержитель.

Daryna Sokolova, PhD student, KSADA
(academic mentor: PhD in Arts, Associate Professor
at KSADA Vyacheslav Shulika)

Iconographic analysis of the icon “Savior the Great Bishop”

Abstract: The report presents the results of the research into the iconography of the icon *Savior the Great Bishop* from the Deisis tier in the iconostasis of the St. Nicolaus Church in Ruskyi Orchyk village, Zachepilovsky district, Ukraine. The image of god is closely studied, as well as the transformation of his iconography. The symbolism of the image is revealed. The difference in the iconography of the *Christ Savior Pantocrator* of the second half of the 19th century from classical iconography is specified.

Key words: iconography, Savior the Great Bishop, Christ Savior Pantocrator.

Ікона «Спас Великий Архієрей» надійшла на кафедру реставрації та експертизи у 2019 р. зі Свято-Миколаївського храму села Руський Орчик Зачепіловського району. Вона знаходилася у деісусному ряді іконостасу храму. Час створення, імовірно, друга половина IX ст. Ікона написана олійною фарбою на дереві, скоріш за все, не іконописцем, а живописним майстром. У зображенні не прослідковуються іконописні канони, воно створено у класичній живописній техніці.

Спас Великий Архієрей являється одним із видів іконографії Спас на престолі – один з найбільш древніх типів іконографії Спасителя. Уже у зображеннях V–VI ст. в Римі, Равенні, Салоніках присутній образ Королівського Христа в оточенні ангелів і так званих «тетраморфів» – символічних зображень євангелістів.

Канонічне зображення Ісуса Христа на троні отримало назву «Спас Вседержитель». Це окремий вид в іконографії, в якому Господа представляли як Небесного Володаря. Звідси і друга назва – «Пантократор», яке з грецької мови перекладається як «всесильний, всемогутній».

Спас Вседержитель виник ще в домонгольську епоху, широко поширився і став одним з найвідоміших на Русі. Ікони цього типу не розходилися з канонам, кожна деталь розташовувалася на строго визначеному місці і мала сенс. Розкриті Євангеліє в лівій руці Ісуса Христа символізувало мир, що знаходиться в Божій владі. Вважалося, що в євангельських текстах полягає все існуюче на небі і на землі.

Через свою символічну наповненість ця іконографія набула поширення у мистецтві, але у Візантії тронне зображення Спаса Вседержителя було символом влади і слави імператора, імператорської влади земного помазаника Божого. Тому цей іконографічний тип частіше за всіх супроводжував імператорську атрибутику і став по суті державним символом.

Те, що дана ікона не зовсім співпадає із загальноприйнятою іконографією, є свідченням того, що її виконував не іконописець, а живописний майстер. Окрім того, що зображення виконано у реалістичній манері, що суперечить Візантійському канону, є деякі неточності – символи євангелістів зображені не спираючись на слова пророка Єзекіїля (Людина та Орел розвернуті до Христа, Лев дивиться на глядача, а Теля – вліво; крила тварин підняті догори; текст на Євангелії обривається).

Композиція «Спас на престолі» написана професійним живописцем, про що говорять нам майстерно виписані деталі. Він, вірогідно, добре знався на «грецькій» манері іконопису, яка набула популярності з середини XVIII ст. Також відчувається вплив барокового мистецтва та недосконале знання канонів.

